

RECENZJE I OMÓWIENIA

Urkundenbuch der ehemals freien Reichsstadt Mühlhausen in Thüringen 775–1350, bearb. v. Karl Herquet, hrsg. v. Magistrate der Stadt Mühlhausen (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen und angrenzender Gebiete; Geschichtliche Vereine der Provinz Sachsen, Bd. 3), Verlag Rockstuhl, Bad Langensalza 2009 (reprint wydania: Halle 1874), ss. 639, 10 tab., indeks, ISBN 978-3-86777-050-7.

W ostatnim czasie zauważalna jest tendencja wydawania reprintów wydawnictw z XIX, jak i pierwszej połowy XX w. Nie byłoby w tym właściwie nic nadzwyczajnego, gdyby nie fakt, że oficyny wydawnicze wznawiają wykorzystywane przez wąskie grono specjalistów edycje źródłowe lub monografie. Choćby w chwili pisania tych słów gdańskie wydawnictwo Maszopera Literacka wydało staraniem Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie reprint pracy Franza Schultza z 1907 r., poświęconej dziejom powiatu wejherowskiego i puckiego¹.

W 2009 r. niemieckie wydawnictwo Rockstuhl rozpoczęło, jak wynika z zapowiedzi wydawniczych, długoletni projekt wydawania reprintów wydawnictw źródłowych z obszaru Rzeszy niemieckiej w czasach średniowiecza. W pierwszej kolejności wznowiono „Kodeks dyplomatyczny miasta Mühlhausen w Turynii (775–1350)”, opracowany w 1874 r. przez Karla Herqueta² i stanowiący trzeci tom serii źródłowej „Źródła historyczne prowincji saskiej i obszarów przygranicznych”. Wspomniana seria była wydawana z inicjatywy Komisji Historycznej dla Saksonii-Anhalt (Historische Kommission für Sachsen-Anhalt), która obecnie stara się wznawiać najbardziej wartościowe edycje źródłowe wydawane w XIX stuleciu.

Wprawdzie wydawnictwo Rockstuhl koncentruje się na wydawaniu publikacji traktujących o dziejach Turynii, jednakże źródła te mają również ogromne znaczenie dla badaczy zajmujących się dziejami zakonu krzyżackiego. Jaką przydatność dla badań nad zakonem krzyżackim ma wspomniany kodeks dyplomatyczny? Przede wszystkim zebrane tutaj dla XIII w. dokumenty pokazują skład osobowy zarówno tutejszych konwentów w Starym i Nowym Mieście Mühlhausen, jak i konwentów okolicznych (m.in. Marburg, Nägelstedt, Saalfeld etc.). Możliwe jest również śledzenie karier tych członków zakonu krzyżackiego, którzy w drugiej połowie XIII w. postanowili wyruszyć do Prus. Ten obszar badawczy był już zresztą z powodzeniem eksplorowany przez Dietera Wojteckiego³, Klausa Scholza⁴ czy

¹ F. Schultz, *Geschichte der Kreise Neustadt und Putzig*, Danzig 1907 (reprint: Gdańsk 2011).

² Biogram Karla Herqueta opracował Albert Teichmann (idem, *Herquet, Karl*, [in:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 55, Leipzig 1910, s. 488–489) oraz Walter Deeters (idem, *Herquet Carl*, [in:] *Biographisches Lexikon für Ostfriesland*, hrsg. v. M. Tielke, Aurich 1993, s. 185–186); tutaj prawie kompletna bibliografia prac K. Herqueta.

³ D. Wojtecki, *Studien zur Personengeschichte des Deutschen Ordens im 13. Jahrhundert*, Wiesbaden 1971.

⁴ K. Scholz, *Beitäge zur Personengeschichte des Deutschen Ordens in der ersten Hälfte des 14. Jahr-*

na gruncie polskim przez Macieja Dornę⁵, jak również w prozopograficznych badaniach określonych grup w ramach zakonu – czy to personelu kancelaryjnego⁶, czy krzyżackich kapituł katedralnych⁷. Dokumenty wydane w omawianym kodeksie zostały zresztą z powodzeniem wykorzystane przez samego K. Herqueta, który w trakcie dwuletniego okresu pracy w archiwum królewskim (1874–1876) opublikował na ich podstawie biografię biskupa sambijskiego Kristana von Mühlhausen oraz kilka artykułów poświęconych dziejom kościelnym w Prusach w drugiej połowie XIII w.⁸ Piszący te słowa wykorzystywał zarówno omawiany tutaj kodeks dyplomatyczny, jak i inne edycje źródłowe wydawane w ramach serii „Geschichtsquellen der Provinz Sachsen” w badaniach nad funkcjonowaniem sambijskiej kapituły katedralnej, której członkowie będący duchownymi krzyżackimi wywodzili się z tutejszego konwentu i w obliczu powstań pruskich w drugiej połowie XIII stulecia pozostawali w większości w rodzinnych stronach. Wydane przez K. Herqueta dokumenty pozwalają również skonfrontować treść satyrycznej pieśni Mikołaja von Bibra⁹, wyśmiewającej działania biskupa sambijskiego Kristana von Mühlhausen oraz doktora Henryka von Kirchberg (pierwszego prepozyta kapituły sambijskiej). Inna sprawa – znaczenie obszarów Turynгии w historiografii zakonu krzyżackiego pozostaje poza jakąkolwiek dyskusją, a zaakcentowany przed chwilą wątek badań nad duchowieństwem krzyżackim jest tego potwierdzeniem.

Niewątpliwie, zebrane w tym tomie dokumenty są podstawowym źródłem do dziejów miasta wzmiankowanego już w czasach karolińskich, kontaktów miejscowego patrycjatu z władzą terytorialną (landgraf Turynгии), rozwoju instytucji kościelnych stanowiących część administracji arcybiskupstwa mogunckiego, stosunków własnościowych w samym mieście, jak i relacji między świeckimi oraz duchownymi instytucjami na terenie Turynгии. K. Herquet zebrał i opublikował w omawianym tomie w sumie 1058 dokumentów, opatrzonych datą, regestem, informacją o miejscu przechowywania oryginału, obecności lub braku oraz stanie zachowania pieczęci oraz o ewentualnych wcześniejszych edycjach. Zabiegiem ułatwiającym analizę materiału dyplomatycznego było wyszczególnienie nazw własnych w tekstach dokumentów. Zbiór zebranych w latach siedemdziesiątych XIX w. przez K. Herqueta dokumentów, z których około 700 zostało przez niego wydanych w całości, obejmuje również dyplomy przechowywane w owym czasie poza archiwum miej-

hunderts. Untersuchungen zur Herkunft livländischer und preußischer Deutschordensbrüder, Münster 1969.

⁵ M. Dorna, *Bracia zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1309. Studium prozopograficzne*, Poznań 2004.

⁶ M. Armgart, *Die Handfesten des preußischen Oberlandes bis 1410 und ihre Aussteller. Diplomatistische und prosopographische Untersuchungen zur Kanzleigeschichte des Deutschen Ordens in Preußen*, Köln–Weimar–Wien 1995.

⁷ M. Glauert, *Das Domkapitel von Pomesanien (1284–1527)*, Toruń 2003; R. Biskup, *Das Domkapitel von Samland (1285–1525)*, Thorn 2007; R. Krajniak, *Skład osobowy kapituły katedralnej w Chełmży (1251–1466)*, Toruń 2008 (maszynopis); idem, *Prepozyci krzyżackiej kapituły katedralnej w Chełmży w latach 1266–1457*, *Zapiski Historyczne*, t. 75: 2010, z. 3, s. 7–38.

⁸ K. Herquet, *Kristan von Mühlhausen. Bischof von Samland (1276–1295)*, Halle 1874; idem, *Magister Heinrich von Kirchberg und die samländische Pfründenvertheilung des Carmen satiricum*, *Neue Mitteilungen aus dem Gebiete historisch-antiquarischer Forschungen*, Bd. 13: 1874, s. 303–307; idem, *Zur preussischen Bisthums-geschichte des 13. Jahrhunderts*, *Altpreussische Monatsschrift*, Bd. 13: 1874, s. 555–562; Bd. 15: 1878, s. 312–314; Bd. 16: 1879, s. 553–557.

⁹ *Der „Occultus Erfordensis” des Nicolaus von Bibra. Kritische Edition mit Einführung, Kommentar und deutscher Übersetzung*, hrsg. v. Ch. Mundhenk, Weimar 1997.

skim Mühlhausen, a mianowicie w Dreźnie, Magdeburgu czy Wolfenbüttel. Dodać należy, że kształt edycji mieści się w ówczesnych standardach i stanowi odbicie stanu edytorstwa źródłowego tego czasu. Kodeks dyplomatyczny uzupełnia indeks skomponowany z pięciu części: „Mulhusina” (czyli dokumenty dotyczące parafii w Starym i Nowym Mieście Mühlhausen, klasztorów, kościołów, szkół, wsi i pustaci na obszarze podlegającym jurysdykcji miejskiej), osoby duchowne (papieże, kardynałowie, biskupi, arcybiskupi, zakony, kler niższy, personel kancelaryjny, rektorzy szkół itd.), osoby świeckie (cesarze i królowie, grafowie, rycerze, Żydzi, kobiety), indeks topograficzny oraz glosariusz. Ponadto wydawca uwzględnił tablice genealogiczne komorników Mühlhausen, edycję najstarszego zводу prawa miejskiego wraz z krótkim opisem i komentarzem krytycznym oraz ilustracje przedstawiające pieczęcie, którymi były opatrzone dokumenty będące przedmiotem edycji.

Inicjatywa wydawania reprintów prac opublikowanych w XIX stuleciu jest bez wątpienia słuszna. Należy jednak zastanowić się nad formą i kształtem tego typu wznowień. W omawianym kodeksie brakuje współczesnego wstępu źródłoznawczego, zawierającego informacje nie tylko o obecnym stanie zachowania opublikowanych tutaj źródeł, ale również o innych, nowszych edycjach, w których tenże materiał źródłowy również został wydany (jak choćby w kodeksie dyplomatycznym baliwatu turyńskiego Karla H. Lampego¹⁰). Monograficzny charakter omawianego kodeksu źródłowego zachęca wręcz do przedstawienia głównych kierunków badań oraz znaczenia tego wydawnictwa dla historiografii nie tylko wolnego miasta Rzeszy, jakim było Mühlhausen, lecz również innych jej obszarów.

Radosław Biskup (Toruń)

¹⁰ *Urkundenbuch der Deutschordensballei Thüringen*, hrsg. v. K. H. Lampe, Jena 1936.

